

Vuk'uzenzele

Vha i diselwa nga Vhudavidzani ha Muvhuso (GCIS)

English/TshiVenda

Fulwi 2020 Khandiso 2

**Nyende-
dzi ya u
vula hafhu
zwikolo**

Siaṭari 7

Afrika Tshipembe lo pfukela kha **levele ya 3**

Muphuresidennde Vho Cyril Ramaphosa vho qivhadza zwauri Afrika Tshipembe li khou do pfukela kha levele ya 3 u thoma nga la 01 Fulwi – hune sekhi-thara nanzhi dza ikonomi dza khou do vula na u bviswa ha tshivhalo tsha nyiledzo kha u tshimbila ha vathu.

Zwenezwino musi vha tshi khou amba na lushaka nga ha mveledziso dza tshithathedzhi tsha khwinifhadzo ya khonadzeo ya khombo tsha Afrika Tshipembe u langa u phaḍalala ha (COVID-19), Muphuresidennde vho amba zwauri shango li do shumisa maitelo o fhambanyiswaho u sedzana na vhupo vhune ha vha na tshiimo tshi re nthesa tsha u kavhiwa na phiriselo.

Tshivhilelani tsha COVID-19
Vhupo uvhu ho qivhadzwa sa tshivhilelani tsha tshitzhili tsha Corona. Vhu katela dorobo khulwane dzi tevhelaho:

- Dorobo ya Tshwane
- Dorobo ya Johannesburg
- Ekurhuleni
- eThekweni

- Nelson Mandela Bay
- Buffalo City na Cape Town.

Vhupo vhuwe he ha ṭaluswa sa tshivhilelani ndi mimasipala ya tshithiriki tsha Phendelashango ya Vhukovhela, Overberg na Cape Winelands ngei Kapa Vhukovhela, tshithiriki tsha Chris Hani ngei Kapa Vhubavuvha, na tshithiriki tsha iLembe ngei KwaZulu-Natal.

Tshivhilelani hu ṭalutshedzwa sa vhupo vhune ha vha na vathu vha fhiraho vhaṭanu vho kavhiwaho kha vathu vha 100 000 zwiwe na zwiwe kana hune u kavhiwa ha vha hu khou gonya nga luvhilo.

U imedzana na vairasi kha vhupo uvhu, muvhuso u do thoma u netshedza thusedzo khulwanesa wo sedza kha u tsitsela fhasi tshivhalo tshiswa tsha vha kavhiwaho.

Muphuresidennde vho amba uri: “Ri khou vhea maga a vhlavhelesi o khwiniswaho, ndaulo na ndango ya u kavhiwa. Ri do vhea tshigwada tsha vhashumi vha re na tshenzhemo vha tshifhinga tshoṭhe kha vhupo huwe na huwe hune ha vha tshivhilelani.”

Tshigwada itshi tshi do katela vhaḍivhi vho gudelaho malwadze a no ṭaha vathuni, madokotela, manese, vhashumi vha zwa mutakalo vha tshithavha, vhaḍivhi vha zwa mutakalo wa lushaka na tshumelo ya zwa mutakalo ya shishi, tshi do tikedzwa nga vhaḍivhi vha zwa dzilafho vha Cuba.

“Ri do ṭumanya vhupo ha tshivhilelani huwe na huwe na tshumelo dza u linga, zwiimiswa zwa u qikhethela

thungo, zwiimiswa zwa khwaranthini, dzilafho, mimbete ya sibatela na u londa vho kwamanaho na muthu o kavhiwaho.

Vho amba uri: “Arali zwa nga itea, tshipiḍa tshiwe na tshiwe tsha shango tshi nga humiselwa kha levele ya 4 kana ya 5 arali u phaḍalala ha phiriso ha sa langea naho ro netshedza thusedzo nahone hu na khonadzeo ya khombo ya u ḍalesa ha vhalwadze hu

sa langeiho kha zwiimiswa zwashu zwa mutakalo.”

Mutevhe wa vhupo ha tshivhilelani vhu do sedzuluswa vhege mbili dziwe na dziwe zwi tshi bva kha mvelaphanda ya vairasi.

U vula ikonomi

U dzhena kha levele ya 3 hune ha do thoma nga la 1 Fulwi, hu katela u humela mushumoni ha sekhihara dza ikonomi nanzhi, hu tshi khou tevhezwa phurothokhoḷo dza zwa mutakalo dzo khwaṭhaho na milayo ya zwa u sia tshikhala vhukati ha muthu na muwe. Vhashumeli vha tshithavha vhanzhi na vhone vho humela mushumoni zwi tshi ya nga mbetshelwa dza Mulayo wa Tsireledzo na Mutakalo wa Vhashumi Mushumoni na nga nyendedzi dza Muhasho wa Tshumelo dza Vathu na Ndaulo, i tshi khou shumisana na miwe mihasho yoṭhe kha muvhuso.

Nzudzanyo dza mushumoni na phurothokhoḷo

Musi sekhihara nanzhi dza ikonomi dzo vula, muvhuso u do qitika nga vhwamamani na lushaka u tshi khou shumisana na vhashumisani voṭhe vha ndeme u lugisa zwithu zwa

• Tsho iswa phanda kha siaṭari 2

U vhalo Vuk'uzenzele kha vha danulode GOVAPP kha:

Vha ṭoḍe SA Government kha Google playstore kana appstore

KHA VHA RI KWAME

Vuk'uzenzele

@VukuzenzeleNews

Webusaithi: www.gcis.gov.za

Imeili: vukuzenzele@gcis.gov.za

www.vukuzenzele.gov.za

Luṭingo: (+27) 12 473 0353

Tshedimosetso House:

1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083

NDI YA MAHALA A I RENGISWI

MASWA-MASWA A COVID-19

Tsho bva kha siafari 1

ndeme zwi re na khonadzeo ya khombo mushumoni hu na vhuṭumani vhukati ha vhashumi na tshitshavha.

Vho amba uri: "Ngauralo ri ḑo vha ri tshi khou khunyeledza tshivhalo tsha phurothokhoḓo dza sekhi-thara nahone ri ḑo ṭoḑa khamphani inwe na inwe i tshi bveledza nzudzanyo ya mushumoni musi vha sa athu vula."

U ya nga nzudzanyo hedzi, khamphani dzi ḑo tea u dzudzanya zwishumiswa na maga a zwa u sia tshikhala

vhukati ha muthu na muṅwe na zwa vhuṭathathzili; vha ḑo tea u ṭola vhashumi musi vha tshi swika mushumoni ḑuvha ḓinwe na ḓinwe, ya khethela thungo avho vhane vha ḑo vha vho kavhiwa na u ita nzudzanyo dza uri vha itwe ndingo.

Muphuresidennde vho amba uri: "Dzi ḑo tea u thusa nga u londa vhoṭhe vho kwamanaho na muthu o kavhiwaho arali vhashumi vho itwa ndingo vha wanala vhe phosethivi.

Nga mulandu wa u nga ḑo balelwa u ḑitsireledza, vhashumi vhoṭhe vhane vha na vhukale ha miṅwaha i fhiraho 60 na avho vha re na nyimele dza malwadze a tshifhinga tshilapfu u fana na vhulwadze ha mbilu, swigiri, vhulwadze ha kufemele vhu sa fholiho na khentsa vha tea u dzula hayani.

Vhashumi vhane vha nga shuma vhe hayani vha tea u

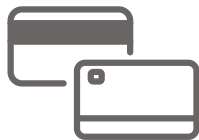
tendelwa vha ita ngauralo.

Ho sedzwa maga haya, tshumelo dzoṭhe dza vhubveledzi, migodi, dza zwa u fhaṭa, dza zwa masheleni, phurofeshinala na vhubinduzi, thekinoḓodzhi ya zwa mafhungo, vhudavhidzani, tshumelo dza muvhuso na vhoramafhungo, dzi ḑo vulwa u bva nga ḓa 01 Fulwi.

Nzudzanyo dzo teaho dza u vula nga huswa u ya nga luṭa nga luṭa dzi ḑo tea u itwa mushumoni muṅwe na muṅwe.

Vho amba uri: "Mabindu maṭuku na holosela zwi ḑo vula tshoṭhe, zwi tshi katela mavhengele, zwiphaza na vhavhambadzi zwavho. Mbambadzo nga eḓekithroniki dzi ḑo dzula dzi hone. Sekhithara dziṅwe dze dza vula tshifhinga tsho fhiraho, dzi ngaho sa vhumili na zwa maḑaka, tshumelo dza masipala na muvhuso, tshumelo dza zwa dzilafho, mveledziso ya zwiḓiwa na

vhubveledzi ha zwibveledzwa zwa tsiravhulwadze, zwi ḑo dzula zwo vula tshoṭhe."

Mishumo ya mveledziso ya ikonomi i re na khonadzeo ya khombo khulwane yo iledzwa

Mishumo ya mveledziso ya ikonomi i re na khonadzeo ya khombo i re nṭha i ḑo dzula yo iledzwa. Izwi zwi katela:

- dziresitorente, dzibara na dzithaveni, nga nṅani ha u tou isa kana u ḑa wa dzhia zwiḓiwa wa ṭuwa.
- Madzulo na u enda tshikhali nga mabupo a fhanu hayani, nga

nṅani ha u enda kha zwa mushumo, zwine zwa ḑo dzheniswa nga maḑuvha ane a ḑo ḑivhadzwa.

- Khonferentsi, vhuṭambo, vhumvumvusi, na zwa mitambo.
- Tshumelo dza ndondolo ya muthu ene muṅwe, zwi tshi katela tshumelo dza zwa lunako na u ita mavhudzi.

U tshimbila ha vhatu na u rengisa zwikambi

Vhatu vha ḑo tendelwa u ita nyonyoloso tshifhinga tshinwe na tshinwe, tenda zwa sa itwe nga tshigwada. Nyiledzo dza u tshimbila ha vhatu nga zwifhinga zwo tiwaho zwi ḑo fheliswa.

Muphuresidennde vho amba uri: "Zwikambi zwi ḑo rengiswa zwa nwelwa mahayani fhedzi zwi fhasi ha maga o kwhaṭhaho vhu-kuma, nahone kha maḑuvha o tendelwaho na nga awara

dzo pimiwaho. Nḑivhadzo malugana na izwi i ḑo itwa musi ro no khunyeledza nyambedzano na vha sekhi-thara iyi nga ha maitele o fhambanaho."

U rengisa zwibveledzwa zwa fola zwi ḑo dzula zwo iledzwa kha ḓevele ya 3, nga mulandu wa khonadzeo ya khombo kha mutakalo ine ya ṭumanywa na u daha.

Vho amba uri: "Magu-

vhangano oṭhe a ḑo dzula o iledzwa, nga nṅani ha mbulungo dzine dzi tea u vha na vhatu vha sa fhiraho 50 kana miṭanganano mushumoni ine ya vha na ndivho ya zwa mushumo fhedzi."

Kha vha lavhelele u gonya ha u kavhiwa nga vhwulwadze

Muphuresidennde Vho Ramaphosa vho amba uri, musi hu tshi khou dzudzanyelwa u gonya ho lavhelelwaho ha u kavhiwa

nga COVID-19 kha shango, mimbete ya sibadela ya hene-fha kha 20 000 i hone, nahone i ḑo shumiselwa vhalwadze vha COVID-19, na zwibadela zwa tshifhinga nyana u itela ndondolo ya shishi zwa 27 zwi khou fhaṭwa u mona na shango.

"Tshivhalo tsha zwibadela izwi zwo lugela u ṭanganedza vhalwadze vha tshitzhili tsha Corona."

Muphuresidennde vho amba uri muvhuso u livhu-wa mushumo une wa khou

ya phanḑa na u itwa nga vhashumeli vha tshitshavha, nga maanḑa avho vhane vha tou vha mbali kha u lwisana na COVID-19.

"Tsireledzo ya vhashumi vhoṭhe, zwi tshi katela vhashumi vha muvhuso, tshi tou vha tshithu tsha ndeme kha riṅe. Ri ḑo isa phanḑa u ita ndingedzo dzoṭhe ri tshi itela ṅetshedzo yo teaho ya zwishumiswa zwa tsireledzo zwa muthu ene muṅwe na vhone uri muthu muṅwe na

muṅwe o tsireledzea musi e mushumoni.

Vho amba uri: "Tsha ndemesa kha riṅe ndi u fhu-ngudza zwikhala zwa phiriso ya vairasi na u ita vhuṭo ho tsireledzeaho kha muṅwe na muṅwe. SAnews.gov.za

Tshivudzo dzine vha tea u tevhela u thivhela u kavhiwa nga tshitzhili tsha Corona.

- » Kha vha dzule hayani nga ṅila dzoṭhe dzine dza konadzea.
- » Vha humbule u sia tshikhala vhukati ha vhone na muṅwe muthu.
- » Kha vha ambare masiki wavho.
- » Kha vha ṭambe zwanḑa zwavho nga vhuronwane. Vha ṭanzwe nga murahu ha zwanḑa zwavho, vhukati ha minwe na ngomu ha ṅala. Vha dzulele u ṭamba zwanḑa nga tshisibe musi vha sa athu ḓa na musi vho vha vho bva vho ya fhethu ha nnyi na nnyi.
- » Kha vha thivhe mulomo wavho nga thishu musi vha tshi hoṭola na u atsamula. Vha ṭutshela zwa u kwama tshifhinga nga zwanḑa zwi re na tshika tshifhinga tshoṭhe. Arali vho zwi ita, kha vha vhone zwauri tsha u thoma vha ṭamba zwanḑa zwavho nga tshisibe nga vhuronwane.
- » Kha vha ṭoḑe thuso ya zwa dzilafho arali vha sa ḑipfi zwavhuḑi. Tsumbadwadze dzi vhone dza COVID-19 muvhilini zwi katela u hoṭola, lumilaḑi, mufhiso na u fhelelwa nga mufemo. Arali vha tshenzhema inwe ya tsumbadwadze idzi, kha vha ṭoḑe thuso ya zwa dzilafho nga u ṭavhanya.

U wana mafhungo nga vhuḑalo kha vha founele luṭingo lu shumaho awara dza 24 kha Tshimiswa tsha Lushaka tsha Malwadze a Phirela 0800 029 999 kana vha ḓoge kha www.health.gov.za na www.nicd.ac.za

government communications

Department: Government Communication and Information System REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Tel: 012 473 0353

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za

Address: Private Bag X745, Pretoria, 0001

Head of Editorial and Production
Khusela Diko | khusela@gcis.gov.za

Editor-in-Chief
Tyrone Seale | tyrone@gcis.gov.za

Managing Editor
Ongezwa Mogotsi
ongezwa@gcis.gov.za

News Editor
Noluthando Motswai

Writers
More Matshediso, Jauhara Khan
Silusapho Nyanda

Senior Designer | Tendai Gonese
Junior Designer | Tsholofelo Sepeng

Language Practitioners

Nomgcibelo Motha | Boitumelo Phalatse
Thandolunye Magudulela | Sizwe Ziqubu
Witness Ngobeni

Vuk'uzenzele
is published by Government
Communications (GCIS)

All rights reserved. Reproduction of the newspaper in whole or in part without written permission is strictly prohibited.

Printed by: RISING SUN PRINTERS
For Editorial Services

Distributed by: ON THE DOT

“ZWINO NDI TSHIFHINGA TSHA URI ROṬHE RI SHUMISANE HU U HULISA VHO NELSON MANDELA NA U FHAṬA AFRIKA TSHIPEMBE LISWA LA KHWINE LA VHATHU VHOṬHE.”

Muphuresidennde Vho Cyril Ramaphosa

#SendMe

KHA VHA ITE URI VHUMATSEHO HAVHO VHU SHUME KHWINE RI GUDA KHA VHO MADIBA

Kha ri tsireledze na u tikedza vhana vhashu

Duvha la Dzitshaka la Tsireledzo ya Vhana, line la khou humbuliwa lifhasini lothe nga la 3 Fulwi ho sedzwa vhulondoli na pfanelo dza vhana. Zwavhudisa, duvha lenelo li dovha la vha Duvha la Lifhasi la UN la Vhabebi, hu tshi khou thonifiwa vhudikumedzeli ha vhabebi na vhanetshedzandondolo kha mutakalo wa vhana.

Musi zwa nyiledza u bva mahayani zwa fhela, na vhunzhi ha vhagudiswa vho humela tshikoloni, riṅe vhabebi ri tea u isa phanḁa na u ita tshipiḁa tsha ndeme kha pfunzo dza vhana vhashu, hu nga vha nga u dzhenela khorombusi, u netshedza tshumelo dzashu zwikoloni ri sa shumeli malamba kana dziṅwe nḁilavho dza thusedzo. Vhabebi vha nga dzhenela kha u kunakisa zwikolo hu si na malamba, u thoma ngade dza miroho kana u vha tshipiḁa tsha komiti dza tsireledzo ya tshikolo tsha heneffho. Hezwi zwi nga shandukisa zwikolo zwa vha “zwikolo zwa tshitshavha” zwi tamisaho nahone zwavhuḁi.

Ndi tama u livhuwa miḁioni dza vhabebi, vhomakhulu na vhanetshedzandondolo u mona na la Afrika Tshipembe vhane vha khou isa phanḁa na u shuma mushumo muhulwane nga tshifhinga tsha vuhana kha matshilo a vhadzulapo vha murole mutukusa. Thuḁhuwedzo, thikhedzo na tsireledzo zwine vhana vha zwi wana zwi tshi bva kha vhanetshedzandondolo na vhabebi vhavho ndi zwa ndeme kha mvelelo na mutakalo wa vhumatshelo havho.

kha sia la pfunzo. Hezwi zwo sumba nḁila maitele ashu kha mushumo uyu u konḁaho nahone u lemelaho.

Nga la 01 Fulwi shango lo thoma luḁa luswa kha ndwa yaḁo ya u lwisana na tshitzhili tsha corona. Vhunzhi ha mishumo ya nnyi na nnyi na ikonomi zwo vula hafhu, zwi tshi katela u humela zwikoloni nga luḁa nga luḁa.

Vhunzhi ha vhashumisani avha - hu tshi katelwa vhadededzi na vhabebi - vho tshisa mbilaelo nga ha tshiimo tsha ndugelo kha zwikolo zwinzhi. Ro vha pfa, ro tanganedza u shela havho mulenzhe nahone ri khou dzhia vhukando ha u fhindula mbilaelo dzavho khatihhi na madzinginywa.

Ro amba zwauri ri khou shumisa maitele a u ita zwithu nga zwipiḁa nga zwipiḁa, ri tshi khou sumbedzwa nḁila nga ngeletshedzo dza vhora-saintsi vhashu na u langiwa nga zwine zwa khou itea kha tshitshavha na nga kha vhu-kwamani na vhashumisani.

Zwi a pfesesea uri vhunzhi ha vhabebi na vhanetshedzandondolo vha na vhuḁipfi ho tanganenaho nga tshifhinga hetshi malugana na u vulwa hafhu ha zwikolo. Zwi a vhotholola u ḁivha uri vhana vha ḁo kona u ya phanḁa na pfunzo dzavho nga murahu ha tshifhinga tshilapfu tsha u sa vha hone pherani dza pfunzo. Vhaswa vha khou takalela u humela tshikoloni na u vhonana na dzikhonani na vhadededzi.

Kha vhege dzi si gathi dzo fhiraho, musu ro lugisela u humela tshikoloni, ro vha na nyambedzano dzi tanḁavhudzaho zwoṱhe nahone khulwane vhukuma ri na vthathu vhoṱhe vha no khou shela mulenzhe

Fhedzi hu na mbilaelo kha sia la vhabebi, vhadededzi na vhagudiswa vhone vhaṅe.

Vhabebi vha toḁa kwhaḁisedzo ya vhukuma ya uri maga a tsirakhombo o teaho a ḁo itwa u itela u tsireledza vhagudiswa nga nḁila kwao. Tsireledzo ya vhadzulapo

vhashu vha murole mutukusa kha mbonalo muvhilini na kha mutakalo i tea u dzula i hone. Ndi zwone zwithu zwa ndemesa kha riṅe.

Musi ri tshi khou lugisela u vulwa hafhu nga zwipiḁa nga zwipiḁa ha zwikolo zwashu na fhethu ha ngudo dza nḁha, vhalanguli vha pfunzo vho vha vha tshi khou shuma nga maanḁa vha tshi khou vhea maga a tsireledzo na mutakalo o teaho. Liṅwalo la kwhaḁisedzo malugana na maitele a mashumele kwao lo netshedzwa kha zwikolo zwoṱhe. Maitele haya a mashumele kwao a katela mafhungo a ngaho vhugudisi na vhuḁfumbudzi ha vhaṱoli, nzudzanyo nga huswa ya mbe-kanyangudo na u dzudzanya hafhu phera dza u gudela u swikela thoḁea dza zwa u sia tshikhala vhukati ha muthu na muṅwe.

Ri khou ya phanḁa na maitele a u netshedza zwishumiswa zwa tsireledzo ya muthu ene muṅe na u vhone uri hu na tshumelo dza vthathathzili na maḁi. Zwa u guda, musu zwa thoma, zwi ḁo itwa hu tshi tevhedzwa maitele o kwhaḁhaho vhukuma hu na tshivhalo tsha vhagudiswa na matshudeni tsho pimiwaho zwone.

Sa vhabebi, vhadededzi,

khombusi na muvhuso, ri kha thendelano ya uri a hu na tshikolo tshine tsha ḁo vulwa u swika maga a tsirakhombo o teaho a tshi vha hone. Hu tea u vha na vhubvelakhagala malugana na tshiimo tsha ndugelo tsha tshikolo tshiṅwe na tshiṅwe. Muṅwe na muṅwe ane a vha mutshimbidzi muhulwane, a nga vha mubebi, muraḁo wa khorombusi, mudededzi kana muofisiri wa muvhuso u tea u vha na mafhungo a vhukuma malugana na tshiimo tsha ndugelo tsha tshikolo tshiṅwe na tshiṅwe. Ndi vhuḁifhinduleli hashu roṱhe u vhone uri vhuḁo ha u guda ho tsireledzea.

Ndi tama u fhuḁuledza vhabebi na vhanetshedzandondolo, nga maanḁa, kha mushumo we vha u ita kha miṅwedzi mivhili yo fhiraho. Musu zwikolo zwo valwa, vho tou dzhia vhuḁifhinduleli vuhulwane ha ḁuvha liṅwe na liṅwe u itela pfunzo na mveledziso ya vhana vhavho. Vhunzhi ha vhabebi na vhanetshedzandondolo vho thusa vhagudiswa nga mushumo wavho wa tshikolo hayani, hu si na u timatima, vha wana ndivhuwo khulwanesa dza mushumo muhulwane une wa itwa nga vhadededzi vhashu ḁuvha liṅwe na liṅwe.

Naho ri tshi nga pfa ri tshi vhilaela na u vha na nyofho musu vharwa na vhananyana vhashu vha tshi khou bva kha thogomelo yashu, ri tea u kwhaḁha ro sedza uri ndingedzo iṅwe na iṅwe i khou itwa u itela u vha tsireledza.

Sa vhabebi, vho ri fhu-lufhela kha vhulondoli na tsireledzo ya vhana vhavho. Ndi vhuḁifhinduleli vhune ri nga si vhu dzhieie fhasi. Kha maḁuvha na vhege dzi no khou ḁa, ri ḁo vha ri tshi khou lavhelesa nga vhusedzesi hoṱhe zwa u humela tshikoloni.

Arali ra tevhelela matshimbidzele kwao ra tevhedza maga a tsirakhombo oṱhe - sa vhabebi, vhadededzi, vhadzulapo na vhagudiswa - ri ḁo fhungudza tshoṱhe khonadzeo ya khombo yo vhangwaho nga tshitzhili tsha corona.

Mafheloni a zwoṱhe,, ndi nyito dza muthu ene muṅe na ndingedzo dzashu roṱhe zwine zwa nga dzudza vhana vhashu vho tsireledzea. Zwiṅwe na zwiṅwe zwine ra ita ri tshi bva hafha, ri tea u zwi ita roṱhe.